

Brocki, Zygmunt

"Dictionnaire de la marine", Étienne Taillemite, Paris 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/3, 427-429

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tom zawiera 5419 pozycji¹, z czego wynika, że średnio rocznie w okresie objętym tym tomem ukazywało się 1806 pozycji. W poprzednim tomie², obejmującym jeden rok, 1956, było 1470 pozycji.

Zasady i podstawowy układ bibliografii są takie same, jak w tomie poprzednim, pewne działy jednak rozszerzono i dodano cztery nowe działy, a jeden (*Rzemiosła artystyczne*) zlikwidowano. Jest więc obecnie 27 następujących działów (w nawiasach liczba pozycji w dziale):

Historia techniki jako dyscyplina naukowa (126); *Ogólna historia techniki* (264); *Dyscypliny ogólnotechniczne* (150); *Energetyka* (438); *Radiotechnika* (161); *Automatyka, telemekhanika* i (dodana obecnie *technika w zakresie maszyn cyfrowych*) (17); *Górnictwo* (527); *Metalurgia* (366); nowy dział *Technologia obróbki metali* (127); *Budowa maszyn* (235); *Technika wojskowa* (55); *Technologia chemiczna, wytwórczość produktów chemicznych* (309); *Wytwórczość produktów mineralnych* (163); *Budownictwo* (największa liczba pozycji: 825; w tym budownictwo wodne: 102); *Technika w rolnictwie* (127); *Wytwórczość produktów spożywczych* (302); *Technologia drewna, wytwórczość produktów z drewna* (53); *Papiernictwo* (34); *Poligrafia* (49); *Włókiennictwo* (120); nowy dział: *Krawiectwo* (4); nowy dział: *Obuwnictwo* (31); *Foto- i kinotechnika* i (dodana obecnie) *technika utrwalania dźwięków* (40); nowy dział: *Wytwórczość instrumentów muzycznych* (2); *Transport* (635; w tym wodny: 148, w tym budową okrętów: 64, w poprzednim tomie rozdziały dotyczące budowy środków transportu, a więc m.in. i okrętów, były w dziale *Budowa maszyn*); *Łączność* (48); *Kształcenie kadr technicznych* (211).

Trzydzieści pozycji dotyczy wyłącznie Polski: w dziale pierwszym dwa artykuły o organizacji badań nad historią nauki i techniki w Polskiej Akademii Nauk (poz. 68 i 69) i przegląd treści roczników: 1956—1958 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki“ (poz. 94), w dziale drugim — jedna pozycja (366), w dziale górnictwa — dwie (1253, 1392), w działach: energetyki, metalurgii, technologii obróbki metali, chemii, wytwórczości produktów mineralnych, budownictwa i kinotechniki — po jednej (674, 1949, 2067, 2611, 2932, 3374, 4512).

Główny zrab bibliografii mieści się na ss. 5—329. Resztę tomu wypełniają: skorowidz autorów, redaktorów, tłumaczy i recenzentów, skorowidz osób, którym poświęcone są prace (zawiera 1178 nazwisk) oraz skorowidz przedsiębiorstw, instytucji naukowych i szkół. Wykaz wykorzystanych czasopism obejmuje ponad 400 tytułów.

Na koniec mała uwaga: bardzo by się przydała żywa pagina.

Zygmunt Brocki

Étienne Taillemite, *Dictionnaire de la marine*. Éditions Seghers, Paris 1962, ss. 380, ilustr.

Wydawnictwo Seghers publikuje kilka przeznaczonych dla szerokich kręgów czytelników serii wydawniczych, poświęconych biografiami ludzi żyjących i postaci historycznych. Warto przede wszystkim wymienić tu serię *Savants du monde entier*, w której wydano już tomiki poświęcone Einsteinowi, Piccardowi, Freudowi, Arystotelesowi, Pawłowowi, Mendelejewowi, małżonkom Curie itp. Biografiami po-

¹ Numerów jest 5417, nadto jest kilka numerów dodatkowych, z drugiej zaś strony niektóre pozycje mają po dwa kolejne numery, tak więc rzeczywista liczba pozycji wynosi 5419.

² Por. recenzję w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki“, nr 2/1964, s. 302.

święcone są częściowo również tomiki¹ serii *Dictionnaires Seghers*; wydano w niej m.in. słowniki: uczonych, filozofów, wynalazców.

Jednym z tomików tej ostatniej serii jest *Słownik marynarki* Taillemite'a. Składa się on z trzech części. Pierwsza zawiera słownik biograficzny (ss. 9—281); druga, *Lexique* — to słownik terminologiczny (ss. 283—363); trzecia, *Aide-mémoire chronologique du XVIIe siècle à nos jours* — to kalendarz operacji, bitew i akcji francuskiej floty wojennej w latach 1628—1656 (ss. 365—380).

Słownik terminologiczny obejmuje ok. 550 haseł (przy czym wybrano terminy najbardziej podstawowe) o różnej objętości: niektóre zawierają tylko jednozdaniowe, krótkie definicje terminów, inne są dość obszernymi hasłami encyklopedycznymi, w których zwrócono szczególną uwagę na rozwój podstawowych rodzajów okrętów po dzień dzisiejszy. Np. hasło *sous-marin* obejmuje ponad dwie strony; nie zawiera ono opisu okrętu podwodnego, lecz tylko jego historię: od końca XVI w. i prób Holendra van Drebbela z 1624 r., poprzez prace np. Laubeufa² (prac współczesnego mu Drzewieckiego słownik nie wspomina), po okręty o napędzie jądrowym.

Wiadomości z zakresu historii znajdują się nie tylko w hasłach dotyczących nazw rodzajów okrętów, lecz i w innych; tak np. w hasle *poupe* po definicji, ograniczonej do słów: „tył okrętu“, podano w kilku wierszach nieco wiadomości z historii kasztelei rufowych. Słownik ten daje więc sporo wiadomości z historii techniki.

Podstawowa część *Słownika marynarki* obejmuje niemal 600 biogramów; przedstawiono w nich 613 osób — marynarzy, mężów stanu, wyższych urzędników administracji państwowej, uczonych, techników, lekarzy, którzy w historii morskiej odegrali jakąś ważniejszą rolę w okresie od XV w. do dziś (dano też biogramy kilku osób żyjących, a jedna postać pochodzi z XIV w.)³.

W słowniku znajdujemy przedstawicieli wszystkich nauk, głównie ścisłych i technicznych, ale także i społecznych (historii, socjologii, etnografii), jest kilku leksykografów, kilku historyków techniki morskiej itd.; technicy — to okrętowcy, mechanicy, hydrografowie i hydrotechnicy.

Jest tu cała plejada ciekawych ludzi o szerokiej i różnorodnej działalności, autorów wielu dzieł (słownik wymienia tytuły dzieł i daty ich wydania), jak np.: J. B. Charcot (1867—1936), lekarz marynarki, geofizyk prowadzący prace m. in. w zakresie geologii dna morskiego i glacji Grenlandii, ichtiolog i technik hydrograf; J. Cochon-Dupuy (1674—1737), ojciec francuskiej medycyny morskiej; H. L. Duhamel du Monceau (1700—1782), botanik i ichtiolog, założyciel szkoły budowy okrętów w Paryżu, autor *Éléments d'architecture navale* i licznych innych prac naukowych; R. Lesson (1794—1849), główny farmaceuta marynarki wojennej, członek ekspedycji naukowej dookoła świata, autor licznych prac naukowych; L. Maissin (1811—1851), autor m. in. *Études historiques sur la marine française*; J. J. de Marguerie (1742—1779), marynarz, matematyk, autor prac m. in. z zakresu teorii okrętu (kołysanie) i teorii cieczy; A. Rochon (1741—1817), dyrektor obserwatorium w Breście, astronom, fizyk, hydrograf, który prowadził różnorodne prace astronomiczne i geodezyjne oraz z zakresu optycznych instrumentów nawigacyjnych, interesując się jednocześnie typografią, aerostatami, żegluga parową i fabrykacją prochu.

¹ Choć pozycje tej serii mają znaczną liczbę stron i ilustracji, piszę: tomiki, ponieważ ich format jest kieszonkowy.

² Z. Grabowski w książce *Okręty podwodne* (Warszawa 1962), w rozdziale poświęconym historii budownictwa okrętów podwodnych, na s. 125 podaje błędnie: A. Laubeuf, gdy imię tego konstruktora brzmi Maxime.

³ Warto przypomnieć, że przed 30 laty ukazał się u nas podobny słownik (w założeniu jednak bardziej naukowy): S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich — podróżnicy, odkrywcy, zdobywcy, badacze, eksploratorzy, emigranci-pamiętnikarze, działacze i pisarze migracyjni*. Warszawa 1933.

Nie uwzględniono (z jednym wyjątkiem) pisarzy marynistów, chyba że pisarze ci byli jednocześnie marynarzami, jak P. Loti, H. Melville oraz E. Sue, lekarz marynarki do 1829 r., który następnie napisał 5-tomową pracę naukową *Histoire de la marine française*, a dopiero później zasłynął jako powieściopisarz⁴.

W odkryciach geograficznych brała udział spora liczba Francuzów i w biogramach wielu marynarzy słownik zaznaczył tę działalność; oprócz tego podano ok. 20 nazwisk żeglarzy, którzy zapisali się wyłącznie w historii odkryć geograficznych.

Francuzi w ogóle dominują w tym słowniku, choć nie zatytułowano go przecież „Słownik marynarki francuskiej“. A więc na 613 wymienionych postaci — Francuzów jest aż 550, w tym ok. 80 uczonych, techników, lekarzy. Wśród nie-Francuzów jest tylko jeden nie-marynarz (Anglik J. Joessel, 1831—1898, specjalista w dziedzinie maszyn parowych, interesujący się także torpedami i systemem wentylacji okrętów). Są tu m. in. oficerowie marynarki wojennej, znani z wynalazków czy badań naukowych, inżynierowie lub kierownicy stoczni. Ponadto — ok. 25 żeglarzy-odkrywców i organizatorów podróży odkrywczych.

Znajdujemy tu: 30 Anglików (w tym 10 odkrywców), 7 Amerykanów (w tym polarnicy: R. Byrd i R. A. Peary); tyłuż Portugalczyków (wszyscy odkrywcy), 4 Niemców; pozostałe 15 postaci — to Hiszpanie, Włosi, Grecy, Holendrzy i Japończycy oraz Norweg, Szwed, Węgier i Rosjanie.

Proporcje te nie są właściwe, niewłaściwy jest dobór nazwisk i niesłuszne jest ograniczenie prawie wyłącznie do marynarzy. Słownik nie uwzględnił np. A. Piccarda, A. Kryłowa oraz innych niefrancuskich wybitnych badaczy morza, wynalazców i techników. Powinien był wymienić i S. Drzewieckiego, przez pewien czas związanego zresztą właśnie z Francją. Nie ma tu żeglarzy-odkrywców np. rosyjskich i duńskich. Spośród zasłużonych skandynawskich polarników wybrano tylko dwóch: R. Amundsena i N. Nordenskjölda. Natomiast uwzględniono także np. postacie, jak admirał Horthy — regent Węgier, admirał K. Doenitz (obok trzech innych admirałów niemieckich), a na reprezentanta rosyjskiej historii morskiej wybrano admirała A. Kołczaka.

Szkoda, że autor, decydując się na umieszczenie w słowniku biograficznym także nie-Francuzów, nie potrafił dokonać odpowiedniego wyboru postaci. Szkoda tym większa, że *Słownik marynarki* jest przedsięwzięciem popularyzacyjnym opartym o ciekawą, atrakcyjną koncepcję.

Zygmunt Brocki

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Zofia Drapella, *Zdobnictwo okrętowe. Szkice*. Gdynia 1963, ss. 58, ilustr. 71 (wydawnictwo powielone).

Brozura Z. Drapelli, wydana w serii *Materiałów szkoleniowych harcerskiego kręgu morskiego*, zawiera 13 szkiców z historii budownictwa okrętowego. Szkice — z rysunkami autorki — są poświęcone zdobnictwu dziobów, ruf, burt, furt artyleryjskich i innych elementów okrętu od czasów najdawniejszych.

Z. Br.

⁴ Wśród utworów Suego znajdują się również powieści morskie, o czym nie ma wzmianki w książce B. Miazgowskiego *Morze w literaturze polskiej* (Gdynia 1963), choć w rozdziale tej książki *Morze w literaturze światowej* autor wymienił ponad 25 francuskich pisarzy marynistów.